

Dr Vjekoslav Bajsić

SUMMARIUM: Hoc ultimo decennio duae quaedam novitates in campo palaeontologico inaequalis momenti in lucem venerunt, i. e. partes fossiles sic dicti Eoanthropi dawsoni, methodo ingeniosa applicata, falsae inveniuntur; problema circa humanitatem Australopithecinarum novis repertis loco Olduvai factis stadium criticum init. Quae facta, praesertim autem alterum, in articulo sub luce doctrinae Papae Pii XII litteris encyclicis »Humani generis« propositae exponuntur et perpenduntur. Concluditur statum hodiernum rerum et quaestionum non esse adhuc maturum ad conclusiones maioris momenti faciedas.

Aktuelnost pitanja o podrijetlu čovjeka — Danas se tom prilikom rado govori o hominizaciji, »očovječenju«¹ — nije posljednjih decenija nipošto pustila, premda se i teološko-egzegetski pogledi na to pitanje, a i prirodoslovni nalazi i teorije u mnogočemu razlikuju od stanja pred kojih pedeset godina. Pitanje je u biti još uvijek otvoreno, usprkos vrlo utješne činjenice da kod većine učenjaka kojih se ta problematika neposredno tiče susrećemo mnogo trijeznosti i svijesti vlastitih granica. U međuvremenu se naime pokazalo da problem hominizacije daleko nadilazi pojedine struke, bilo teološke, bilo prirodoslovnostvene, i da se rješenje — ako se tu uopće jednom konačnom rješenju možemo nadati — može tražiti samo iscrpnim istraživanjem u svim strukama koje se bilo kako bave pojavom čovjeka. Tako se danas osjeća potreba, i to već radi samog interesa na istini, da se teolog ili filozof uputi u najnovije podatke prirodnih znanosti, a isto tako je prirodoslovac primoran da se upozna s filozofskom i teološkom stranom problematike, ako doista i on želi nešto reći o čovjeku kao čovjeku. Zato se s katoličke strane sa zadovoljstvom konstatira da je rasprava posljednjih desetljeća izgubila vrlo mnogo od svoje nekadašnje žučljivosti², i tako nije čudo da se učenjaci različitih prirodoslovnih struka nađu zajedno s filozofima i teolozima u trijeznoj raspravi oko tog sada već starog pitanja.³

Za nas je od velike važnosti da i enciklika Pape Pija XII. »Humani generis« smatra pitanje hominizacije još uvijek otvorenim — pače možemo reći »otvorenijim« nego što se to prije mislilo — i pretpostavlja da će još dugo vremena trebati da se dođe do konačnog rješenja barem nekih bitnijih dijelova tog pitanja. Zato se enciklikom opominju katolički evolucionisti da ne bi prerano o tom predmetu davali sudova koji se još uvijek ne temelje dostatno na znanstveno utvrđenim činjenicama:

1. »Riječ 'hominizacija' upotrebljavaju biolozi da bi naznačili rodopovijesno (filogenetičko) događanje kojim je čovjek kao tjelesno i duševno biće nastao neprekidnim razvojem iz neke grupe predhistorijskih primata tercijara... Kod hominizacije se dakle ne radi ni o čem manjem, nego o postanku čovjeka što se tiče njegove tjelesne prilike kao i njegove psihe... I nakon istraživanja postanka tjelesnog srodstva s primatima, koje se u stvari ne niječe, i nakon nalaza izvjesnih fosilnih zastupnika australopitecida ranog ledenog doba, koji posreduju prema oblicima životinjskih predaka, postoji odlučujuće pitanje, naime uzročno nastajanje posve novog životnog tipa koji svojom povješnošću, duhovnošću i sasvim novim rješenjem životnog pitanja stoji daleko iznad svega životinjskog. Ta bitna ljudska crta i njezino nastajanje sačinjavaju jezgru problema hominizacije.« P. OVERHAGE S. J., *Hominisation*, u *Linzer theol.* — *Prakt. Quartalschrift*, 111 1963. s. 163 s.

2. V. P. OVERHAGE — K. RAHNER, *Das Problem der Hominisation*, Freiburg i. B., 1961, s. 5.

3. V. A. KRÖNER (izd.), *Schöpfungsglaube und Evolutionstheorie*, Stuttgart, 1955.

»Tu slobodu raspravljajući ipak neki preslobodno prestupaju, kada se tako vladaju, kao da je postanak čovječjeg tijela iz žive i već postojeće stvari na osnovu dosadanih nalaza [indicia hucusque reperta] ili na osnovu izvoda iz tih nalaza već sasvim sigurna i dokazana stvar; i kao da u izvorima božanske objave nema ničega što bi u toj stvari tražilo skrajnje suzdržavanje i opreznost.«⁴

Dok se dakle s jedne strane utvrđuje da transtormizam, što se tiče ljudskog organizma, još ne posjeduje one sigurnosti koja je crkvi potrebna da u jednoj tako važnoj stvari mogne dati konačnog suda, te, prema tome, da nije razborito davati sudova bez dostatne osnovke, koji bi mogli predusresti i staviti u pitanje teološka i egegetska istraživanja oko ljudske prapovijesti i, u vezi s time, oko pitanja inspiracije svetih knjiga i sl., s druge strane je jasno da Papa ne kani isključiti mogućnosti da će uz daljnji napredak prirodne znanosti jedamput doći vrijeme kada će jedan takav sigurni dokaz biti moguć. To slijedi otvoreno već iz samog izraza »indicia hucusque reperta«.

Enciklika »*Humani generis*« pisana je 1950. Odonda je prošao više nego decenij.

Svima je poznato da se na području prirodoslovlja vrlo intenzivno radi i da nam gotovo svaka godina donosi po koje važnije iznašasće. Opravdano je dakle pitanje sa strane filozofije i teologije da li nam je taj decenij iza »*Humani generis*« donio kakvih novih podataka i da li u svjetlu tih novih »indicia hucusque reperta« papina opomena iz 1950. zadržava svoju punu vrijednost i za godinu 1964.

Prva novost koju ovdje donosimo, a ističe se možda više senzacijom koju je izazvala u svjetskoj štampi nego stvarnim doprinosom, jest rješenje pitanja lubanje tzv. *Eoantrona Dawsoni*, možda više poznate pod imenom čovjeka iz Piltdowna.

Radi se tu o ostacima lubanje i donje čeljusti koji su posredstvom advokata Dawsona 1912. ušli u znanstvenu javnost. Nađeni su bili uz ostatke nekih praživotinja i prechelléenskog oruđa u slojevima šljunka iz ranog ledenog doba kod Piltdowna⁵. »Piltdown man« je bio sve do pedesetih godina vrlo diskutirana pojava. Dok je naime sama lubanja relativno vrlo slična današnjem čovjeku (*Homo sapiens*), oblik donje čeljusti je više primitivan, pače vrlo sličan majmunskomu, no opet sa zubima bez sumnje svojstvenim čovjeku. U početku se već bilo sumnjalo da li doista čeljust pripada lubanji, no dijelovi po kojima bi se to moglo sigurno odrediti, nažalost nisu bili sačuvani. Godine 1915. su nedaleko (oko 3,5 km) prvotnog nalazišta nađeni još neki fosili koji su govorili u prilog pripadnosti te »majmunske« donje čeljusti »modernoj« lubanji. 1926. nađeno je da slojevi šljunka na samom nalazištu Barkham Manor kod Piltdowna nisu tako stari kako se u početku mislilo, a od 1930. pa dalje *Eoanthropus Dawsoni* postajao je sve zagonetnijom pojavom, budući da nijedan novi nalaz ni kronološki ni morfološki nije pristajao uz nj.. Od 1950. do 1953. izvršene su napokon na ostacima opsežne anatomske, radiografske i kemijske analize — prije se nitko nije usudio žrtvovati jedan dio »skupocjenih« nalaza u tu svrhu — po djelomično posve novim metodama, i tako se došlo do slijedećih rezultata:

4. AAS, 42 (1950. s. 576.

5. Jugoistočna Engleska, u blizini Brightona.

a) Donja čeljust i lubanja sadržavaju različite količine fluora, dušika, urana, organskog ugljika i organske vode. Svi nalazi pokazuju da je donja čeljust relativno kasnog datuma, dok je lubanja nešto ranija. Analiza radioaktivnog ugljika 14 potvrđuje kronološki te podatke.

b) Kemijska analiza utvrđuje da su ostaci bili umjetno natopljeni, i to neki kromovim solima a drugi željeznim sulfatom. Značajno je da na mjestu nalaza zemlja ne sadrži ni kroma ni sulfata.

c) Ostaci praživotinja uz koje je nađena lubanja su pravi, no oni ne pripadaju britanskoj prafauni.

d) Radiografska analiza pokazuje da su kutnjaci donje čeljusti slični orangutanskim. Zubi su umjetno izbrušeni da bi bili slični ljudskim.

e) Jedan komadić kosti iz Sheffield Parka (nalazište iz 1915.) pripada lubanji iz prvog nalazišta.

Time je piltdownski čovjek brisan iz paleontologije i uvršten u spisak genijalnih krivotvorina.⁶

Brisanje eoantropa s liste ljudskih predaka nije imalo većih posljedica za sliku prapovijesti ljudskoga roda. Piltdownski čovjek je služio kao dokaz da su moderni ljudski oblici vrlo stari, tj. da potječu iz ranog pleistocena. No u posljednje vrijeme se sve više držalo, baš radi njegove dokumentarne osamljenosti, da se radi o zalutalom obliku, tj. o jednom posebno specijaliziranom izumrlom ogranku ljudskoga stabla. Njegova je eliminacija riješila znanost jedne »neprilike« i nije imala značajnijih posljedica.

Sama činjenica krivotvorine nas opominje na oprez u prosuđivanju izvjesnih »indicia« (kod čega bi bilo sigurno posve krivo kad bismo htjeli nekritički baciti sav prirodnoznanstveni materijal), a njezino otkrivanje pobuđuje nadu da će nam prirodna znanost u buduće moći davati pouzdanije podatke nego do sada.

Drugu novost, koja je naprotiv imala izvanredno velikog znanstvenog odjeka, donijela su iskopavanja tzv. afričkih australopitecina. Prvi nalaz datira već iz 1924. (Taungs, Bechuanaland), no tek u novije vrijeme nađene su obilnije količine fosila tih oblika na različitim mjestima u Transvaalu (Sterkfontein, Makapansgat, Kromdraai, Swartkrans) i u najnovije vrijeme u Istočnoj Africi u Olduvaiskom klancu. Materijal je nađen u tolikoj mjeri (lubanje mladih i odraslih individua, velika količina zubi, više ostataka udova i zdjelice kosti, veći dio kralježnjaka) da se kostur te životinje — ili tog čovjeka — može relativno vjerno rekonstruirati. Važnost se australopitecina naime sastoji baš u tom što se tu možda radi o čovjeku, a ne, kako se većinom dosada mislilo, o životinji. No konačna odluka još nije pala. U znanstvenoj literaturi se govori o »skoro-čovjeku« (near-man), o »čovjekolikim majmunima« (man-like apes), »ljudima sitnoga mozga« (small-brained man), o »životinjskom ekvivalentu čovjeka«, »životinjskoj pojavi čovjeka«, »specijaliziranim hominidima na ljudskoj razini« i sl. Sve je to — kako se već iz upotrebe protuslovnih izraza rasabire — samo znak neprilike kuda da se zoološki taj neočekivani nalaz svrsta.

U čemu je ta čudnovatost australopitecina? Ukratko u tom što tu u jednom živom biću nalazimo spojene izvjesne morfološki tipično ljudske osobine s drugima koje nas vrlo podsjećaju na životinju. Po kosturu su australopitecine sličnije čovjeku: posjeduju uspravni hod i slobodnu ruku; životinjski

6. V. Bulletin of the British Museum (Nat. History), sv. 2. br. 3 i 6; J. S. WEINER, *The Piltown Forgery*, 1955.

nas se doima lubanja s vrlo malim moždanim volumenom (apsolutno, u veličini čimpanze i gorile), jakim nadočnim lukovima i vrlo izbočenim jakim čeljustima. Zubi su opet tipično ljudski.⁷

Svi dosadani nalazi danas se klasificiraju u dva tipa: jedan stariji, u veličini današnjeg Pigmejca, tzv. *Australopithecus* (A), i drugi mlađi, tzv. *Paranthropus* (P), koji se razlikuje od prvoga većim rastom, grubljom građom lubanje, grebenom na tjemenu koji je služio kao poduporanj mišićima za žvakanje⁸, a napose jakom donjom čeljusti s vrlo velikim kutnjacima.

Dugo se raspravljalo da li australopitecine doista treba uvrstiti među ljude protiv čega je govorio u prvom redu njihov premali volumen mozga. Morfološki su one uza sve razlike sličnije čovjeku nego današnjim antropomorfnim majmunima, te se danas zoološki uvrštavaju u grupu hominida u kojoj im se daje posebno mjesto za razliku od pravih ljudi (euhominina). No prije nego što dadnemo bilo kakav sud ili prikaz samog problema, potrebno je upozoriti na načelnu stranu samog pitanja. Morfološka sličnost naime još ne znači stvarnu istovjetnost.

»Moguće bi se bile mogle izbjeći neke od žešćih kontroverzija iz ranih dana evolucionističke diskusije da se je jasno razlikovalo između onoga što se misli s 'anatomskim i fiziološkim čovjekom' (tj. biološka vrsta *Homo sapiens*) i pojmom čovjeka u širem filozofskom kontekstu. Sigurno je naime da je u prošlosti došlo do nesporazumaka, a i danas od vremena do vremena dolazi, zbog upotrebe i zloupotrebe svakidašnjeg pojma 'čovjek' i 'ljudski' u diskusiji evolucionog podrijetla... Pače ni antropolozi ne upotrebljavaju nazive 'čovjek' i 'ljudski' uvijek dosljedno, no glavna teškoća stoji u tome da se tu radi o nazivima koji se u svakidanoj upotrebi uzimaju u daleko širem značenju nego što im ga daju anatomi i biolozi kada promatraju čovjeka samo u strogo anatomskom i biološkom smislu.«⁹

Možda je do sada najvažniji doprinos problematike australopitecinâ znatnosti baš to razjašnjavanje pojma »čovjek«. Ako P. Overhage konstatira da se morfološke granice između čovjeka i životinje počinju pretapati (zerfliessen)¹⁰, onda smo se time samo vratili na jednu prastaru istinu, tj. da se čovjek u općem, filozofskom smislu ne razlikuje od životinje poglavito — ili još manje isključivo — morfološki, kao npr. konj od magarca, nego je tu razlika prema bilo kojoj životinji načelna i u biti ne stoji u morfološkom redu. Čovjek je zato čovjek jer je razumno biće. Razumnost pak je u najboljem slučaju morfološki povezana s nekim izvjesnim, ne točnije određenim volumenom mozga, kako to zaključujemo po građi modernog čovjeka. Australopitecine sa svojih 480—700 ccm volumena lubanje stoje osjetljivo ispod 750 ccm za koje se smatra da su tzv. »Rubicom cérébral« tj. minimum koji bi bio potreban kao uvjet za normalni ljudski duševni život. No kako rad mozga ne ovisi samo o njegovom volumenu nego i o njegovoj citoarhitektonskoj strukturi (a da se ne govori o duhovoj komponenti, koja se ne mjeri kubi-

7. V. P. OVERHAGE, *Um das Erscheinungsbild der ersten Menschen*, Freiburg i. B. 1960, s. 35 ss.; G. HEBERER, *Die Ur- und Frühmenschefunde in Afrika*, u *Kosmos*, 58 1962, s. 42 ss.

8. Sličan greben nalazimo i kod drugih životinja gdje god mišići za žvakanje nemaju dosta širokog podupornja na samoj stijeni lubanje. Kod parantropa je taj greben sekundarno nastao, te nije »sjećanje na prijašnje majmunske prilike«. V. G. HEBERER, o. c., s. 43.

9. W. E. LE GROS CLARK, *Evolution of Man*, u *Encyclopaedia Britannica*, 14, 758 c.

10. V. P. OVERHAGE, *Homnisation*, u *Linzer Theol. — Prakt. Quartalschrift*, 111 1963, s. 165.

čnim centrimetrima), nama to ni ta morfološka konstatacija ne daje konačnih sigurnih rezultata. Zato danas kod antropologa vlada mišljenje da je jedini sigurni kriterij da li ćemo neki fosilni oblik titulirati čovjekom nalaz izvjesnih tragova njegove djelatnosti po kojima se može zaključiti da se radi o razumnom biću. Tako kaže G. Heberer:

»Tu se istraživaču prapovijesti pruža samo jedan kriterij: Ako se može dokazati da je neki fosilni hominid ne samo upotrebljavao oruđe (Werkzeug)¹¹ . . . , nego je 'oruđe' također planski i svrsishodno udesio kao 'pribor' (Gerät) prikladan za neku određenu djelatnost, onda smo prekoračili prelazno polje između životinje i čovjeka, i onda se radi o nekom ljudskom hominidu.«¹²

Sve ostale različite hipoteze gube svoju vrijednost pred takvim dokumentima — naravno ako oni doista postoje.

Tu je sada nadošlo jedno iznenađenje. Najprije je anatom R. A. Dart (Johannesburg) na osnovu fosila nađenih u Makapansgat-Limework ustvrdio da je australopitek posjedovao tzv. »osteodontokeratsku kulturu«, tj. pravio oruđe iz kostiju, zubi i rogova životinja koje je lovio. Kako se Dartova tvrdnja temelji više na statističkim spekulacijama, nego na stvarnoj evidenciji, tj. nalazu sigurno obrađenih kostiju u svrhu oruđa, to njegovi izvodi nisu izdržali znanstvene kritike.¹³ No 1959. je L. S. B. Leakey u Olduvaiskom klanu iskopao lubanju s tipičnim oznakama parantropa. Uz lubanju su nađene razne, izgleda namjerice razbijene životinjske kosti te navodno neki kameni artefakti, tzv. »pebble tools«, koje Leakey i neki drugi karakteriziraju kao prechelléensko-acheuléensku »olduvaisku« kulturu. Lubanji je dano ime »Zinjanthropus boisei«. 1960. i 1961. objavio je Leakey još četiri daljnja nalaza od kojih nas ovdje zanimaju samo prva dva. Nađeni su ostaci drugog individua tipa »Zinjanthropus« s daljnjim artefaktima i, nešta niže (u ranijim slojevima), također s artefaktima, ostaci »sasvim različitog tipa ranog hominida« koji, kako izgleda, posjeduje više ljudskih crta nego zinjanthrop. Nažalost je lubanja tog »prezinjantrropa« vrlo nepotpuna, a uz to se radi o individuu od kojih 12 godina, pa nije moguće točnije odrediti volumena lubanje, no po izvjesnoj zaobljenosti kostiju može se zaključiti da je relativno veći nego kod zinjantrropa.¹⁴

Šta se iz toga može zaključiti o ljudskoj pripadnosti australopitecina?

Nakon Leakeyevih nalaza mnogi učenjaci smatraju da je zinjanthrop doista bio majstor kamenog pribora. Taj zaključak još uvijek nije posve siguran jer je, kako neki misle, sam zinjanthrop mogao biti divljač koju je neki njegov doista ljudski suvremenik lovio. Možda će baš nalaz onog »sasvim različitog tipa ranog hominida« tu donijeti više svjetla.

No ako je zinjanthrop bio doista proizvođač onih »pebble tools«, onda nam još uvijek ostaje pitanje da li iz toga nužno slijedi da je bio u pravom smislu riječi čovjek. Ovdje se vidi da onaj po Hebereru navedeni kriterij ima u sebi možda više teoretske istine nego praktične vrijednosti. Kako možemo naime ustanoviti da je ono nesigurno stucano kamenje »olduvaiske kulture« bilo pribor (Gerät), a ne samo oruđe (Werkzeug)? P. Overhage s pravom primjećuje da i viši majmuni mogu »izraditi« i upotrijebiti neko oruđe u svrhu

11. To čini u izvjesnim slučajevima i u izvjesnoj mjeri i životinja.

12. G. HEBERER, o. c., s. 45.

13. V. P. OVERHAGE, *Kleinhirnige Menschen?* u *Stimmen der Zeit*, 164 1958/59, s. 291—305.

14. V. P. OVERHAGE — K. RAHNER, o. c., s. 130 ss.; G. HEBERER, o. c., s. 84 ss.

neposrednog cilja (na pr.: spojiti dva štapa, da se dosegne banana).¹⁵ Tipična razlika između čovjeka i životinje na tom području je to što jedini čovjek u postizavanju cilja uzima u obzir i posljedice svoga čina, što kod čovjeka (i jedino kod njega) nalazimo apstraktni pojam uzroka i posljedice, tj. čovjek si je jedini svjestan ne samo neposrednog rezultata svoga čina nego same veze između događaja kao takve (kod sebe i u prirodi) — veze između uzroka i posljedice u opće. Na tome se temelji tehnička moć čovjeka. Životinja ne posjeduje tehnike u ljudskom smislu.¹⁶

Koji način obrade trebamo pripisati zinjantropu? Mi danas ne poznamo nijedne životinje koja bi na licu mjesta prilagođavala kamenje za neku neposrednu uporabu, no mi ne možemo takve mogućnosti isključiti. Da li je zinjantrop (ako je on »majstor«) obrađivao kamen kao majmun kad spaja štapove da uhvati bananu, ili kao majstor kad gradi katedralu, to nam na osnovu današnjih podataka nije moguće sa sigurnošću reći. Možemo se samo nadati da će nam skora budućnost unijeti više svjetla u to pitanje.

Kako trebamo dakle procijeniti ta »indicia hucusque reperta«?

Enciklika »*Humani generis*« govori dva puta o evoluciji, ili točnije: govori o evoluciji i »evolucionizmu«. Ime evolucije spominje se već pri početku enciklike i to u vezi s monizmom i panteizmom.¹⁷ Tu se pod teorijom evolucije očevidno misli na filozofsku ideju ili sistem, koji izražava imanentistički razvoj svijeta negirajući svaku transcendenciju i koji se očevidno ne može spojiti s naukom o Bogu Stvoritelju.¹⁸

Govoreći o »evolucionizmu« (navodnici su namjerno stavljeni da ne bi došlo do pomutnje s pojmom evolucije u gornjem smislu) enciklika donosi sljedeće:

»Zbog toga crkveno učiteljstvo ne brani da se nauka »evolucionizma« ispituje, prema današnjem stanju profanih nauka i svete teologije, istraživanjem i raspravama stručnjaka obih strana, u koliko ona naime istražuje podrijetlo ljudskog tijela koje potječe iz već postojeće i žive tvari — da duše stvara neposredno Bog to nam zapovijeda katolička vjera da i dalje držimo; no tako da se razlozi i jednog i drugog mišljenja, onih naime koji govore u prilog i onih koji se protive, procijene i prosude dužnom ozbiljnošću, umjerenošću i trijeznošću; doklegod su svi spremni da se pokore odluci Crkve, kojoj je Krist dao vlast i zadaću da autentično tumači Sveto Pismo i štiti vjerske istine.«¹⁹

15. V. P. OVERHAGE — K. RAHNER, o. c. s. 134 s.

16. »Time smo došli na kauzalni problem, jer se je tvrdilo da čimpanza pokazuje kod uspješne upotrebe batine »uzročno razumijevanje«. No to ide predaleko. Ničim se ne može potvrditi slutnja da kod nekog majmuna postoji neki psihički sadržaj te vrste da je baš samo vlastito pomicanje batine, a ne bilo koji drugi događaj uzrok na pr. primicanja neke banane. Njegov uvid odnosi se samo na rezultate vlastitog čina, a ne na posljedice bilo kojih događaja.« W. FISCHER, *Die höheren Leistungen der Wirbeltiergehirne*, Leipzig, 2. izd. 1956, s. 112.

17. V. AAS, 42 1950, s. 562 s.

18. V. J. OBERSKI, *Sv. Pismo o stvaranju čovjeka i enciklika Pape Pija XII »Humani generis«*, u *Bog. smotra*, 33 1963, br. 2, s. 24–42.

19. »Quamobrem Ecclesiae Magisterium non prohibet quominus »evolucionismi« doctrina, quatenus nempe de humani corporis origine inquirat ex iam existente ac vivente materia oriundi — animas enim a Deo immediate creati catholica fides nos retinere iubet — pro hodierno humanarum disciplinarum et sacae theologiae statu, investigationibus ac disputationibus peritorum in utroque campo hominum pertractetur; ita quidem ut rationes utriusque opinionis, faventium nempe, vel obstantium, debita cum gravitate moderatione ac temperantia perpendantur ac diiudicentur; dummodo omnes parati sint ad Ecclesiae iudicio obtemperandum, cui a Christo munus demandatum est et Sacras Scripturas authentice interpretandi et fidei dogmata tuendi.« AAS, 42 1950, s. 575 s.

Tim riječima²⁰ dana je izričito sloboda katoličkim učenjacima da mogu uz neke same po sebi razumljive uvjete istraživati, raspravljati o evolucionizmu i braniti ga, naravno ako se tu ne radi o gore spomenutom filozofskom evolucionizmu, nego o prirodnoznanstvenoj teoriji (koja ispituje fizičke činjenice i njihove fizičke uzroke). »Evolucionizam« (koji ne smijemo identificirati s darwinizmom) se tu ima shvatiti u smislu teorije koja tvrdi da se neka vrsta živih bića može (i da je to onda tako i bilo) polako, ili iznenada pretvoriti u drugu. Kod toga se naravno pojmu »pretvaranja« ne smije dati više od čisto fenomenalnog značenja. U nešto užem smislu riječi mogli bismo reći da »evolucionizam« tvrdi genetičko jedinstvo svih živih bića uključujući čovjeka, ako se pod pojmom čovjeka misli »čovjek u anatomskom i biološkom« smislu. Evolucija kao filozofska ideja protivi se pojmu stvaranja i isključuje ga, te se prema tome ne može povezati s katoličkom naukom o Bogu Stvoritelju. »Evolucionizam« kao prirodoslovna teorija u smislu enciklike »Humani generis« ne isključuje pojam stvaranja, nego se protivi tzv. biološkom fiksizmu, tj. prirodoslovnoj teoriji koja tvrdi stalnost vrsta. Možda se stvari nisu uvijek tako jasno rastavljale, pa ako izgleda da enciklika u tom pogledu donosi nešto nova, onda je to samo znak da je i katolička teologija nešto živo, i da se i tu stvari razvijaju i napreduju, kolikogod je baš povijest toga pitanja »bolna«, no uz to i »poučna«, i na koncu »sama po sebi razumljiva«.²¹

Naravno, da time što je dana sloboda »evolucionizmu« — a dati slobodu ovdje znači priznati da je možda istinit — još uvijek nisu riješeni različiti teološki i egzegetski problemi koji su njime uvjetovani. No s i g u r n o j e t o, da kod prosuđivanja i rješavanja tih teoloških i egzegetskih problema moramo bezuvjetno polaziti od »Humani generis« kao polazne točke, te zato ne možemo rješavati tih teoloških i egzegetskih problema tako da skučavamo slobodu koju enciklika priznaje »evolucionizmu«²². Drugim riječima: moramo reći da se lažnost »evolucionizma« (u smislu enciklike) ne može dokazati (barem kako danas stvari stoje) nijednim čisto teološkim (ili egzegetskim) dokazom. Kad bi naime jedan takav dokaz bio moguć, onda bi bilo isključeno da enciklika, koja se temelji na teološkom materijalu, može dati slobodu jednom takvom mišljenju. Kod toga moramo učiti također to da su teolozi imali dosta vremena da o tom pitanju razmišljaju, pa ako jedan takav dokaz do sada nije uspio, nije mnogo vjerovatno da će on u buduće doći jasnije do svijesti Crkve.²³

Pitanje »hominizacije« je dakle po nauci »Humani generis« *quaestio mixta*, pitanje koje pripada pod kompetenciju Crkve jer se tiče vjerskih zaslada, i Crkva si u tom pridržava pravo posljednje riječi, no s druge se strane ne može riješiti čisto teološko-egzegetskim sredstvima. Da li je dakle »evolucionizam« obzirom na hominizaciju istinit, ili nije, i kako je istinit, tu traži Crkva odgovor od prirodne znanosti. Tek na osnovu materijala koji će joj biti

20. V. također *Allocutio Pont. ad membra Academiae Scientiarum*, 30. nov. 1941. AAS, 33 1941, s. 506.

21. V. P. OVERHAGE — K. RAHNER, o. c. s. 27 s.

22. »Prijašnje crkvene izjave o tom pitanju, prije alokucije Pija XII. (D 2285) i enciklike »Humani generis«, su dakle zastarjele, ili se moraju i mogu (kao odluka biblijske komisije od 1909: D 2123) tumačiti u tom smislu (usp. s time pismo biblijske komisije kardinalu Suhardu: D 2302 2329)« P. OVERHAGE — K. RAHNER, o. c. s. 26.

23. V. P. OVERHAGE — K. RAHNER, o. c. s. 29 s.

pružen od prirodoslovnih struka moći će Crkva izreći u tom pitanju konačan i siguran sud.²⁴

Ako smo dakle do sada promatrali neka novija »indicia hucusque reperia«, to smo činili s namjerom da vidimo da li nam ona štogod doprinose nekom konačnom odgovoru na otvoreno pitanje hominizacije.

Kako smo već vidjeli otkrivanje piltdownske krivotvorine nema nekog odlučujućeg značaja.

Što se tiče australopitecina, moramo reći da možda nije toliko važno da li su one doista ljudi, ili samo životinje, koliko, da se uopće može o tome toliko raspravljati. Tu je sama činjenica, da su postojali neki oblici kod čijih fosilnih ostataka smo pali u nesigurnost da li se radi o čovjeku ili životinji, već vrlo značajna. Zato nam se čini da pretapanje morfoloških granica između životinje i čovjeka govori u prilog nauke koja tvrdi da ljudsko tijelo potječe »iz već postojeće i žive tvari«.

Da li dakle australopitecine predstavljaju dugo traženi »missing link« između čovjeka i životinje? Australopitecine nisu predci današnjeg čovjeka jer su relativno kasna pojava. Dosadašnji nalazi pripadaju u rano ledeno doba i suvremenici su pitekanropa (pravog čovjeka). Značajno je također da je parantrop (P-tip), koji je više životinjskog izgleda nego A-tip, kasniji od čistog australopiteka. Zato se danas uzima da su australopitecine kasne, »zalutale« forme koje su izumrle sredinom pleistocena. No njihov je nalaz imao veliki utjecaj na sliku jednog mogućeg priključka ljudskog organizma na životinjski. U evolucionističkom pogledu danas se smatra sigurnim da čovjek nema neposredne veze s današnjim čovjekolikim majmunom, t. j. da čovjek nije »sišao s drveta«, te da je uspravni hod ranije svojstvo od tzv. cerebralizacije tj. povećanja mozga.²⁵ Kao oblik na koji bismo mogli priključiti ljudski organizam postulira se neki australopitecinama sličan tip (no manje specijaliziran od njih), koji bi se tek imao tražiti tamo negdje u tercijaru. Jedna sigurna, paleontološkim nalazima neposredno potkrijepljena genealogija čovjeka još uvijek ne postoji.²⁶ To bismo mogli reći o čisto »historijskoj« strani »evolucionizma«.

Što se samih faktora evolucije tiče, tj. uzročnog tumačenja transformizma, tu smo još uvijek »in alto mari«, i možda više nego prije. Danas su gotovo svi antropolozi i biolozi u jednom ili drugom smislu evolucionisti, i to, kako je već 1935. M. Périer dobro zapazio, uglavnom radi toga jer do danas nema nijedne druge prirodoslovne teorije koja bi prirodne fenomene bolje tumačila.²⁷ To ne znači da evolucionistička zamisao nema stvarnih poteškoća. Osim toga drugo je pitanje, da li doista postoji evolucija, a drugo, što se je zapravo kod toga dešavalo, i zašto. Tako unutar samog evolucionizma postoje mnoge i različite teorije o faktorima evolucije. Zajednička im je karakteristika da nisu u stanju da dadu zadovoljavajuće rješenje svim fenomenima. Inače ih ne bi bilo toliko.

24. »...: ako je evolucionistička teorija dana kao teološki slobodna materija, onda zapravo više nije stvar teologa da se za tezu ili protiv teze u samoj sebi odluče jer se to pitanje uz danu predpostavku ne može riješiti njihovim spoznajnim sredstvima, nego ostaje stvar prirodoznanaca.« P. OVERHAGE — K. RTHNER, o. c. s. 31.

25. V. G. HEBERER, o. c., s. 43.; R. COLLIN, *L'Évolution, hypothèses et problèmes*, Paris, 1960, s. 60.

26. V. W. E. LE GROS CLARK, o. c. s. 762 c, 769 b.

27. M. PÉRIER, *Ce que je pense du transformisme*, u *Revue apologétique*, 31 1933, s. 133 s.

Sto se same hominizacije tiče, ako australopitecine ubrojimo u ljude, onda nam se čini da cerebralizaciju ne možemo ubrojiti u faktore hominizacije. Porast mozga je u tom slučaju jedna već ljudska specijalizacija, tj. porast mozga nije uzrok nego posljedica hominizacije. Isto tako se čini da darwinistička naravna selekcija nije dostatan faktor. Naravna selekcija je negativna norma evolucije. Pozitivne faktore evolucije trebamo tražiti u korjenu same organizacije života, tj. u njegovom genetičkom sustavu.²⁸ Genetički pak je sustav (kromozomi, geni i sl.) neposredno nezavisan od okoline. Ako je bilo evolucije, onda su promjene u genetičkom sustavu njezina »conditio sine qua non« i tu trebamo tražiti faktore koji nam jednu selekciju i po njoj uvjetovane promjene tek omogućuju. Promjene pak genetičkog sustava leže u makromolekularnom području i pripadaju u dohvat mehanike kvanta, tj. u dohvat Heisenbergove relacije nejasnosti (Unschärferrelation). Tako je na koncu vrlo lako moguće da nam prirodna znanost neće nikada moći do kraja reći zašto se je baš u izvjesnim okolnostima neki izvjesni oblik pojavio, tj. s te strane izgleda da u evoluciji postoji neki faktor koji je nezavisan od bilo koje okolnosti.

Kad govorimo o sigurnosti neke tvrdnje, moramo si biti svjesni, s jedne strane, da nam različite znanosti ne daju jednake sigurnosti, a s druge strane, da se za tvrdnje različitih naučnih disciplina onda i ne traži ista sigurnost. Tako će povijesna sigurnost koja se temelji na nekim indicijama biti manja nego eksperimentalna, a neka će prirodoznanstvena teorija, baš radi svog iskustvenog karaktera — iskustvo nikada potpuno ne iscrpljuje predmet — imati drugu notu sigurnosti nego neka očevidna metafizička tvrdnja, ili pak koja definirana vjerska zasada. Zato se formula »činjenica evolucije je sigurna« u ustima prirodoslovca ne treba protiviti onoj nesigurnosti o kojoj govori enciklika »*Humani generis*«, tj. praktična sigurnost ili »nos« prirodoslovca jest nešto drugo, nego što Crkva misli sa sigurnošću na temelju koje kani odlučiti neko pitanje koje se tiče vjere ili morala. Zato možemo s nekim pravom očekivati da će u pitanju hominizacije u vezi s »evolucionizmom« Crkva reći posljednju riječ tek nakon što je prirodna znanost u toj stvari rekla svoju posljednju riječ. Od toga pak smo usprkos senzacionalnih nalaza još vrlo daleko. Mi možemo dakle s mirom zaključiti da nam ovaj posljednji decenij nije donio takvih rezultata, »indicia hucusque reperta«, koji bi stav enciklike prema hominizaciji prikazivali u kakvom drugom svjetlu. Prema tome će i stav teologa i filozofa u tom pitanju biti i nadalje stav »ozbiljnog, umjerenog, i trijeznog« istraživanja bez prenaglih sudova u bilo kojem smjeru. Na koncu konca radi se o istini; a istina je samo jedna, kojoj jednako služe i teolog, i prirodoslovac, i filozof.

28. V. C. D. DARLINGTON, *Evolution of genetic systems* Edinburgh, London, 2. izd. 1938.